

Elämän politiikka J. A Hollon ajattelussa

Esko Harni & Antti Saari

Käsitlemme artikkelissa suomalaisen kasvatusteoreetikon J. A Hollon näkemyksiä kasvamis- ja elämänvoimasta sekä kasvatuksen omalakisesta luonteesta. Peilaamme näitä näkemyksiä Michel Foucault'n ja Giorgio Agambenin ajatuksiin elämän poliittisuudesta sekä siihen sisältyvään jännitteeseen, jossa elämä nähdään sekä empiirisenä että transsendentaalina ilmiönä. Esitämme, että Hollon kasvatusajattelu ja erityisesti siinä esiintyvä elämän käsite asettuu mielenkiintoiseen asemaan suhteessa Agambenin kuvaamaan biopolitiikan kahtalaiseen asemaan sekä Foucault'n kuvaamaan moderniin episteemiin ihmistieteiden perustana.

Johdanto

Juho August Hollo (1895–1967) oli suomalaisen kulttuurielämän vaikuttaja ja kasvatustieteilijä, joka toimi Helsingin yliopiston kasvatus- ja opetusopin professorina vuosina 1930–1954. Hollo on tunnettu kasvatuksen teoriaa ja kasvattamisen taitoa käsittelevistä teoksistaan *Kasvatuksen maailma* (KM, 1927), *Kasvatuksen teoria* (KT, 1927) ja *Itsekasvatus ja elämisen taito* (ITK, 1931) mutta myös esimerkiksi lukuisista eurooppalaista filosofiaa koskevista käännöksistä.

Hollosta on parin kuluneen vuosikymmenen aikana tullut jälleen ajankohtainen kasvatuksen ajattelija (ks. esim. Taneli 2012; 2013, Suoranta 1994, 1996; Värrä 1997). Hollon ajattelun kautta on pyritty muotoilemaan vastalogiikkaa kasvatuksen taloudellis-tekniselle ja välineelliselle luonteelle (Taneli 2012, 84). Tässä kohdin on ollut tapana palata Hollon ajatukseen kasvatuksesta autonomisena elämänalueena, joka noudattaa ja tavoittelee omia sisäisiä päämääriään, joilla ei ole mitään suoranaista yhteyttä esimerkiksi kansallisiin poliittisiin tavoitteisiin. Kenties onkin niin, kuten Taneli (2012, 84) on esittänyt, että Hollo olisi kauhulla seurannut nykyisiä koulutus- ja kasvatuspoliittisia tendenssejä, joissa kasvatusta on asetettu entistä voimakkaammin talouselämän palvelukseen.

Tässä artikkelissa tarkastellaan Hollon näkemyksiä kasvatuksen omalakisesta luonteesta sekä ”kasvamis- ja elämänvoimasta”. Näitä näkemyksiä peilataan kahteen teoreettiseen taustaan, joissa ilmenee elämän kahtalainen käsitteellinen asema. Ensinnäkin Hollon ajattelua analysoidaan suhteessa Giorgio Agambenin (2004) näkemyksiin länsimaisesta (poliittisesta, tieteellisestä ja filosofisesta) ajattelusta ajatteluna, jolle elämä pysyessään perustelemattomana ja kätkeytyneenä premissinä muodostaa mahdollisuuden *politisoida* elämä: erottaa pelkästä elämisen tosiasiaista jotain sellaista kuin hyvä elämä tai vähemmän inhimillinen elämä. Lisäksi Hollon ajattelua ja erityisesti kasvamis- ja elämisvoiman käsitteitä suhteutetaan Michel Foucault'n (2010) ajatuksiin modernista epistemistä, ihmistieteiden diskursii-

visista mahdollisuusehdoista, joissa elämä on sekä tiedon kätkeyty ja epäpoliittinen perusta että tiedon kohde.

Artikkelissa esitetään, että vaikka Hollo korosti oivaltavasti kasvatuksen omalakisuuutta ja autonomisuutta esimerkiksi poliittisen alueesta, eivät hänen kasvatusajattelunsa tai -teoriaansa yksioikaisesti sijoittuneet Agambenin ja Foucault'n ymmärtämän *poliittisen* alueen ulkopuolelle. Siitä huolimatta, että Hollo pyrki irrottamaan kasvatuksen sen välittömästä hyödyntämisestä poliittisiin päämääriin, voidaan hänen ajatteluun kuitenkin ymmärtää biopoliittisessa kontekstissa (ks. myös Ojakangas 1997). Tähän pohjaten artikkelissa esitetään, että vaikka Hollo peräänkuuluttaa kasvatusajattelussaan palaamista perimmäisten ja itseisarvoisten kysymysten pariin (“mitä kasvatus on?”), muodostuu itse elämän- tai kasvamisvoiman käsitteestä – juuri siitä mitä kasvatuksen tulisi Hollon mukaan palvella – abstrahoitu ja perustelematon premissi, jonka määrittelystä Hollo tuotannossaan eksplisiittisesti kieltäytyi. Tässä kohdin Hollo kytkeytyy erityisesti modernin ihmistieteiden perustan eli episteemin dynamiikkaan, jossa ihminen pyrkii ajattelemaan elämää, joka kuitenkin jää aina itse ajattelun salatuksi perustaksi.

Aineistona artikkelissa käytetään Hollon keskeisimpiä kasvatuksen luonnetta käsitteleviä teoksia (KM, KT JA ITK) ja hänen päiväkirjamerkintöjensä pohjalta koottua ja postuumisti toimitettua teosta *Sielun vaellus* (SV). Aineiston tukena käytetään Matti Tanelin (2012) tutkimusta Hollon kasvatusfilosofiasta sekä Mika Ojakankaan (1997) suomalaisen pedagogisen vallan historiaa käsittelevää teosta *Kasvatus ja auktoriteetti*. Keskitymme Hollo-luennassamme erityisesti kysymykseen siitä, miten Hollo ymmärtää elämän sisäisen, ”spontaanin ja selittämättömän kasvamisvoiman” ja kasvatuksen välineettömän luonteen välisen suhteen. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät siten Hollolle epäilemättä tärkeät teemat, kuten kasvattajan ja kasvatettavan välinen suhde, itsekasvatus ja elinikäinen kasvatus.

Tarkastelemme aluksi Foucault'n ja Agambenin käsityksiä biopolitiikasta länsimaisen poliittisen ajattelun historiassa. Kuvaamme myös, miten elämästä on tullut sekä tiedon kohde että sen mahdollisuusehto moderneissa ihmistieteissä. Tämän jälkeen taustoitamme Hollon ajatuksia kuvaamalla elämän keskeistä asemaa erityisesti 1900-luvun alun saksalaisessa elämänfilosofiassa (*Lebensphilosophie*) ja henkietieteellisessä pedagogiikassa (*Geisteswissenschaftliche Pädagogik*), jotka vaikuttivat Hollon ajatteluun. Samalla esille nousee henkietieteelliselle pedagogiikalle keskeinen ajatus kasvatuksesta itsenäisenä (politiikasta, uskonnosta ja taloudesta suhteellisen riippumattomana) alueena. Siirrymme tämän jälkeen analysoimaan, miten elämän ja elämisvoiman periaatteet ilmenevät Hollon kasvatusteoriassa ja miten hän perustelee niiden kautta kasvatuksen maailman autonomisen aseman yhteiskunnassa. Lopuksi pohdimme, miten Hollon ajattelu suhteutuu Agambenin ja Foucault'n kuvaamaan biopoliittiseen traditioon.

Elämän politisoituminen: Foucault ja Agamben biopolitiikasta

Ranskalainen filosofi ja historioitsija Michel Foucault esittää *Seksuaalisuuden historian* ensimmäisessä osassa tunnetun määritelmänsä siitä, mitä viimeisen kahdensadan vuoden aikana Euroopassa tapahtunut elämän politisoituminen hänen mukaansa merkitsee:

Länsimainen ihminen oppi vähitellen, mitä on olla elävä laji elävässä maailmassa: mitä on omata ruumis, olemassaolon ehdot, todennäköinen elinikä, yksilöllinen ja kollektiivinen terveys, voimia, joita voi muokata, ja tila, jossa ne voi jakaa ihanteellisella tavalla. [...] Elämisen tosiasia ei enää ole saavuttamaton perusta, joka tulee näkyviin vain silloin tällöin kuoleman ja sen väis-

tämättömyyden sattumankaupassa, vaan se siirtyy osittain tiedon valvonnan ja vallan väliintulon piiriin. (Foucault 1998, 101.)

Foucault'n mukaan poliittinen olemassaolomme on nykyään erottamaton osa siitä tosiasias- ta, että olemme eläviä olentoja. Huomion taustalla on aristoteelisen, politiikan (*polis*) ja taloudenhoidon (*oikos*) välille muodostuneen erottelun hämärtyminen uudella ajalla, erityi- sesti 1800-luvulla. Klassisessa Kreikassa ja koko aristoteelisessa perinteessä taloudenhoito merkitsi niitä toimia, jotka koskivat ihmistä syntyvänä, elävänä ja kuolevana olentona. *Polis* puolestaan muodosti Arendtin (2002) käsitteistöä mukailleen julkisen alueen, jolla ei ollut mitään tekemistä elämään liittyvien välttämättömyyksien kannalta: julkisen alueella neuvoteltiin, argumentointiin ja ennen kaikkea näyttäydettiin. Tähän jakoon pohjaten italia- laisfilosofi Giorgio Agamben huomauttaa, ettei kreikkalaisilla myöskään ollut yhtä ainoaa termiä ilmaisemaan sitä, mitä me tarkoitamme termillä ”elämä”. He käyttivät siihen kahta merkitykseltään ja muodoltaan erillistä termiä: *zoe*, joka ilmaisi kaikille eläville yhteistä pelkän elämisen tosiasiaa, ja *bios*, joka tarkoitti yksilölle tai ryhmälle ominaista elämänta- paa. Elämän politisoitumisessa on kyse edellisten kaltaisten erottelujen hämärtymisestä: sii- tä, että pelkästä elämisen tosiasiaasta on tullut poliittinen kysymys sekä poliittisten interven- tioiden lähtökohta ja kohde. (Agamben 2001, 11.)

Agamben (1998) on tunnettu väitteestään, jonka mukaan biovalta tai elämän politisoitu- minen ei synny moderneissa kansallisvaltioissa – kuten Foucault (ks. esim. 2012, 1998) tunnetusti esitti – vaan määrittää koko länsimaista ajattelua, ja ainoastaan hävittää kätkeyn perustansa ottaessaan kohteekseen väestötason ilmiöt moderneissa kansallisvaltioissa. Agambenin mukaan elämän politisoituminen on siis ollut länsimaisessa ajattelussa, tietees- sä ja politiikassa aina läsnä. Sitä kuvaa niin sanottu sisällyttävän ulossulkemisen mekanis- mi, jota Agamben käsittelee tuotannossaan useasta eri näkökulmasta. Eräs esimerkki siitä on Agambenin (1998, 1) mukaan Aristoteleen *Politiikassa* esittämä tunnettu lausuma: ”*Polis* on syntynyt itse elämän turvaamista varten, mutta se on olemassa hyvää elämää var- ten”. Aristoteleen lausumassa elämä erotetaan hyvästä elämästä, kuitenkin niin, että molemmat säilyttävät suhteensa toisiinsa: ei ole olemassa hyvää elämää ilman pelkkää elä- mää, mutta toisaalta pelkkä elämä pyritään sulkemaan ulos hyvää elämää häiritsevänä teki- jänä. (Agamben 1998.)

Otamme tässä artikkelissa Hollo-luentamme ja biopolitiikan teeman kiinnekohdaksi Giorgio Agambenin vähemmän tunnetun, *The Open* -teoksessa (2004) esittämän huomion biopolitiikasta ajattelun logiikkana, jolle elämä kätkeytynä ja määrittelemättömänä premis- sinä muodostaa keskeisen osan länsimaisen ajattelun hallitsemiseen pyrkivää luonnetta. Juuri elämä, jonka merkitys pysyy kätkeytynä, on Agambenin mukaan elämän politisoitu- misen mekanismien taustalla. Pysyessään määrittelemättömänä, se muodostaa mahdolli- suuden erottaa pelkästä elämästä jotain sellaista kuin poliittinen elämä, paljas elämä tai hyvä elämä. Tämä erottaminen on puolestaan Agambenin (ks. 1998; 2004) mukaan länsi- maisen poliittisen ajattelun ja todellisuuden keskeinen ongelma. Sen kautta voitiin ajatella esimerkiksi orjia tai barbaareja puoli-ihmisinä, jotka eläimellisen luonteensa ja puoli-ihmi- syytensä vuoksi eivät ansainneet inhimillistä elämää.

Hollon ajattelussa ei tietenkään ole kyse orjuuden tai puoli-ihmisyiden puolustamisesta. Kuitenkin, kuten tulemme artikkelissa tarkentamaan, Hollon ajattelu noudattelee monissa suhteissa Agambenin kuvaamaa logiikkaa, joka sekä paljastaa että kätkee elämän ja sen voimien luonteen. Hollon mukaan kaikki mikä kasvaa, on yhden yhtenäisen, mutta spon- taanin ja määrittelemättömän elämänvoiman seurausta. Selittämätön elämän kasvamisvoi- ma kuitenkin yksilöityy jokaisessa kasvatettavassa eri tavoin, ja tämän voiman palveluk-

seen Hollo asettaa kasvatuksen pyrkiessään artikuloimaan sen omalakista ja autonomista luonnetta. Mutta juuri tästä syystä Hollo ei yksioikoisesti pelasta kasvatusta välineellisyyden ongelmalta, vaan luo sille myös uusia mahdollisuuksia, kuten tulemme artikkelin lopussa tarkentamaan.

Elämä ja ihmistieteet

Elämän politisoitumisen *longue durée*n rinnalla kulkee juonne, jossa elämästä tulee 1800-luvulta alkaen modernien ihmistieteiden tutkimuskohde sekä niiden tiedon perusta. Siinä missä Agamben itse tulkitsee universaalihistoriallisesti elämän ja sen salaisuuden olevan koko länsimaista ajattelua luonnehtiva piirre, näemme että Agambenin kuvaama elämän salaisuus saa aivan erityisiä muotoja moderneissa ihmistieteissä. Samalla nämä tieteenhistorialliset erityispiirteet tulee ottaa huomioon tulkittaessa Hollon ajattelua. Michel Foucault kuvaa elämän roolia ihmistieteiden historiaa vuonna 1966 ilmestyneessä teoksessaan *Sanat ja asiat* (2010). Siinä Foucault ei, toisin kuin myöhemmissä teoksissaan, käsittele elämää osana biopoliittista hallintaa, vaan ainoastaan ihmistieteen empiiris-transsendentaalina osana. *Sanat ja asiat* -teoksessa esitetty näkemys elämän roolista ihmistieteissä voidaan kuitenkin asettaa Foucault'n biopolitiikan kuvauksen rinnalle: se on kuvaus niistä tieteellisistä diskursseista, joita elämään kohdistuva hallinta hyödyntää (vrt. Dreyfus & Rabinow 1980).

Modernien ihmistieteiden mahdollisuusehtona on niin sanottu moderni episteemi, diskursiivinen rakenne jossa ihminen (l'homme) alkaa toimia filosofisen ja ihmistieteellisen tiedon diskursiivisena perustana sekä sen rajana. Toisin kuin 1600–1700-lukujen tieteiden ja filosofian kartesiolaiselle subjektille, 1800-luvulla ihminen ei enää ole läpinäkyvä itselleen. Toisin sanoen hän ei kykene tekemään itselleen selväksi oman tietämisensä ja toimintansa ehtoja. (Foucault 2010, 230–235, 291–297.) Ihmistieteiden diskursiiviseksi perustaksi asettuu ihminen yhtä aikaa sekä tietävänä subjektina että tämän tiedon objektina, jotka toimivat kehämäisesti toinen toisensa perustana.

Foucault'n mukaan elämällä on ihmistieteiden historiassa useita rooleja. Ensinnäkin elämä toimii perustana, jonka kautta ihminen voidaan ymmärtää osana evoluution historiaa. Esimerkiksi behavioristisessa psykologiassa oppimista voidaan tällöin tutkia toimintana, joka palvelee ihmisorganismien sopeutumista ympäristöönsä ja samalla tämän eloonjäämistä. Toisaalta elämä on myös filosofisen ajattelun kohde esimerkiksi Schopenhauerin ja Bergsonin ajattelussa. Tällöin elämä näyttäytyy metafyyssisenä ja luovana periaatteena, joka elävöittää kaikkea elollista toimintaa, myös ihmisen tahtomista ja ajattelua. Molemmat vaihtoehdot toimivat sekä tiedon objektin että subjektin alueella. Elämä on esimerkiksi havainnon psykofysiologisen tutkimuksen tai filosofisen reflektion kohde, mutta samalla elämä rajaa myös subjektin tietämisen mahdollisuuksia. Esimerkiksi psykofysiologian tutkijan kykyjä tehdä havaintoja laboratoriossa määrittelevät samat fysiologiset ja neurologiset elämänvoimat, joita hän itse tutkii. Näin elämää koskeva tieto saa yllä mainitun kehämäisen rakenteen, jossa ihminen ajattelee omaa äärellisyyttään siitä itsestään käsin (Foucault 2010, 297–298). Tässä kehässä ihminen ei voi koskaan tulla läpinäkyväksi itselleen, sillä tietämisessään hän on samanaikaisesti tietämätön. Ihminen kysyy yhä uudelleen itseltään: “Kuinka ihminen voi olla tuo elämä, jonka verkosto, syke ja kätkeyty voima jatkuvasti ylittävät kokemuksen, joka hänelle on niistä välittömästi annettu?” (Foucault 2010, 302.) Elämä tiedon kohteena ja perustana jää aina vain osittain paljastetuksi salaisuudeksi: filosofisella ajattelulla ja empiirisellä tiedolla on kontekstinsa elämässä, ja mikäli tämä konteksti paljastettaisiin, olisi silläkin oma, vielä tutkimaton puitteensa, ja niin edelleen (Foucault 2010, 297–307, 318–320). Ihmisen tehtävänä on siis loputtomasti ajatella sitä mitä hän ei

ajattele (Foucault 2010, 301). Tähän perustuu Foucault'n mukaan myös ihmistieteiden poliittinen eetos ja edistysusko: niiden eskatologisen tehtävänä on paljastaa ihmiselämän salaisuus ja näin tehdä elämä hallinnan kohteeksi (Foucault 2010, 306–307).

Tämän tehtävän toteuttamisessa voidaan ihmistieteissä havaita toisilleen vastakkaisia tendenssejä. Toisaalta positivistiset ihmistieteet pyrkivät paljastamaan ihmisen olemassaolon ja selittämään sitä esimerkiksi psykofyysisen kehittymisen ja oppimisen lainalaisuuksina, kuten esimerkiksi Edward Lee Thorndiken tai Ernst Meumannin kasvatustieteessä. Tämänkaltaiseen positivistiseen kasvatustieteeseen sisältyy eskatologinen usko siitä, että ihmisen elämän lait voitaisiin kuvata tyhjentävästi ja saattaa se täydelliseen kontrolliin. (Saari 2014.) Toisaalta voidaan korostaa, esimerkiksi Wilhelm Diltheyn (1883/1988) tavoin, että ihmisen elämä poikkeaa pelkästään biologisesta elämästä. Tällöin korostetaan ihmiselämän symbolisia ulottuvuuksia: ihminen antaa merkityksiä omalle toiminnalleen ja pyrkii ilmaisemaan (Ausdruck) niitä kulttuurituotteissa. Molemmista elämä jää salaisuudeksi sikäli kun se toimii sekä tiedon subjektiivisena perustana että tiedon kohteena. Foucault esittää provosoivasti, että siinä missä positivistinen ja henkityeellinen (saks. *Geisteswissenschaften*) traditio nähdään usein vain toistensa vastustajina, löytyy niistä episteemin tasolla kuitenkin osittain samanlainen paljastamisen logiikka (vrt. Foucault 2010, 232–233, 332.) Hollon ajattelu sai vaikutteita erityisesti jälkimmäisestä, henkityeellisestä traditiosta. Kuvaamme seuraavaksi lyhyesti, miten biopolitiikka ja elämä toimivat saksalaisessa henkityeellisessä pedagogiikassa. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan, miten Hollon ajattelussa biopolitiikan sekä modernin episteemin jännitteet muodostavat omalaatuisen kasvatuksen omalakisyyden puolustuksen.

Biopolitiikka ja elämä henkityeellisessä pedagogiikassa

Foucault'n ihmistieteiden historia *Sanat ja asiat* -teoksessa auttaa paikantamaan Agambenin kuvaileman elämän salaisuuden logiikan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkuvuosikymmenten saksalaiseen filosofian ja ihmistieteiden käymistilaan, millä oli puolestaan merkittävä vaikutus Hollon ajatteluun. Wilhelm Diltheyn (1833–1911) henkityeiden traditiossa suhtauduttiin tunnetusti varsin penseästi positivistisiin pyrkimyksiin kuvata ihminen luonnonolentona, jonka käyttäytymistä selitetään mekanistisesti (Dilthey 1883/1988). Henkityeellisesti orientoituneet psykologit ja yhteiskuntatieteilijät kritisoivat positivismia mekanistisuudesta sekä "sieluttomuudesta" ja tarjosivat tilalle kulttuurisia näkökulmia, jotka paljastavat positivismin peittämät inhimillisen toiminnan symboliset kontekstit. (Ash 2013; Ringer 1990.) Tällöin esimerkiksi henkityeellisessä psykologiassa korostettiin tieteen antavan mahdollisuuden ihmisen persoonallisuuden ja intuitiiviseen oivaltamiseen sen sijaan että sen avulla etsittäisiin kausaalisia suhteita käyttäytymisen hallinnan perustaksi (Ash 2013). Erityisesti Weimarin tasavallassa tämänkaltaisen kritiikki ja henkisen yhtenäisyyden kaipuu yhdistyi angloamerikkalaisten utilitarismin, individualismin ja demokratian vaikutteiden vastustamiseen. Näin akateemisen maailman sisäinen kritiikki liittyi myös poliittiseen kamppailuun. Näiden vaikutteiden nähtiin uhkaavan kansallista eheyttä, rohkaisevan itsekkesuhteiden, ahneuteen ja niiden myötä yhteiskunnallisiin levottomuuksiin. (Gay 1968, 70–86; Ringer 1990; Tröhler 2009, 143–144.)

Hengentieteistä sai vaikutteita myös elämänfilosofia (Lebensphilosophie), käsitteellisesti epämääräiseksi jäänyt ja kiistelty filosofinen suuntaus. Usein se on yhdistetty Diltheyn seuraajiin, jotka alkoivat käyttää käsitettä Diltheyn filosofiasta sekä omastaan. Elämänfilosofiassa korostettiin välittömän kokemuksen asemaa ihmiselle ominaisena ja lähes mystisenä ihmiselämää koskevan korkeamman tiedon lähteenä. Keskeistä elämänfilosofialle oli

myös sen antimodernismi ja nationalismi. Keskeisiä autenttista elämää kuvaavia käsitteitä olivat eläytyminen (Einfühlung) spontaanisuus, intuitio (Anschauung), välittömyys, vaisto, tunne, ja kokemus (Erleben), joita modernin elämän piirteet, kuten positivistinen tiede, materialismi, teknologia ja ihmismassat, uhkaavat. (Ringer 1990, 336–340; Böwadt 2009, 71; Gay 1968.) Yllä kuvattuja piirteitä esiintyi myös tuon ajan saksalaisessa kasvatustieteessä. Henkityhteellinen pedagogiikka on monia, keskenään ristiriitaisiakin vaikutteita sisältävä saksalaisen kielialueen traditio, joka ulottuu 1800-luvulta tähän päivään. Se on tunnetusti vaikuttanut myös suomalaisen kasvatusteoriaan. Henkityhteelliseen pedagogiikkaan kuului aktiivisen poliittisen toiminnan halveksunta ja myötämielisyys vallitsevaa valtiovaltaa kohtaan. Henki asetui myös luonnontieteellistä maailmankuvaa vastaan, joka pelkisti ihmisen pelkäksi eläimeksi ja pyrki ainoastaan “ulkoisten” piirteiden havainnointiin ja hallintaan. (Tröhler 2009, 54, 211.) Eduard Sprangerin, Theodor Littin ja Aloys Fischerin kaltaiset kasvatusteoreetikot uskoivat yhteiskunnan, talouden ja politiikan olevan “ulkoisia” ja “materiaalisia”. Jotta kansakunta voitaisiin pelastaa kasvatuksen avulla, tarvittiin kasvatusta itsenäisenä, näistä voimista riippumattomana elämänalueena. Ainoastaan tällä tavoin voitaisiin kultivoida eheää henkistä elämää. (Tröhler 2009, 168–169.)

Näin voidaan tarkemmin ymmärtää Agambenin yleisellä tasolla kuvaama elämän logiikka, jossa ihmisyys asetetaan aluksi yleisen elämän ja sen salaisuuden alueelle, ja tämän jälkeen tuotetaan tämän tilan sisällä hierarkkisia erontekoja. Kaikki inhimillinen toiminta on elämän ilmausta, mutta kaikki elämä ei ole tasalaatuista. Henkityhteellisessä pedagogiikassa elämä voi kääntyä omia voimiaan vastaan silloin, kun se pyrkii redusoimaan elämän biologiseen muotoonsa tai välineeksi aineellisen, “ulkoisen” hyödyn tavoitteluun, joka vieraannuttaa ihmisen yhteisöstään. “Elämä” ja “henki”, eivät ylipäätään sovi poliittisten intressien tavoittelun välineiksi, vaan viittaavat ihmiselämän korkeimpiin muotoihin.

Näin henkityhteelliseen pedagogiikkaan syntyy kolmenlaisia jännitteitä. Ensinnäkin elämä esitetään kaikenkattavaksi voimaksi, joka kuvaa ihmisyyttä ylipäätään. Se ei ilmene tyhjentävästi yhdessäkään kulttuuri-ilmiossa, vaan jää aina vielä paljastumattomaksi salaisuudeksi. Toisaalta elämä on kuitenkin jotakin aivan erityistä: se vierastaa pelkkää biologista elämää, hyötyajattelua ja moderneja elämänmuotoja ja paljastuu aina ainutlaatuisena. Näin muotoutuu toinen jännite: vaikka elämä on politiikan yläpuolella ja vaikka se toimii kasvatuksen autonomisella alueella, se kuitenkin motivoi poliittisia uudistuksia: elämä on korkeimmillaan autoritaarista ja kansallista yhtenäisyyttä luovaa. Kolmas jännite liittyy elämän kaksoisrooliin tiedon kohteena ja perustana: jos elämä on kaikkea inhimillistä toimintaa yhdistävä periaate, sen täytyy elävöittää myös kasvatusteoreetikon omaa elämää koskevaa ajattelua. Näin voidaan ymmärtää Foucault’n kuvaama, sekä henkityhteitä että sen vastustajaa positivismia kuvaava rakenne, jossa elämä yrittää ajatella omia mahdollisuusehtojaan. Kuvaamme seuraavaksi, millaisia muotoja nämä jännitteet saavat Hollon ajattelussa.

Elämä ja kasvamisen voimat kasvatuksen kohteena

Hollolle kasvatuksen päämäärä on elämä sen kokonaisuudessaan, sen runsaudessa ja kasvussa. Mutta mitä tämä elämä hänelle tarkoittaa? Eräs tapa vastata kysymykseen on lähestyä sitä Hollon tunnetulla määritelmällä kasvatuksesta:

Kasvattaminen on kasvamaan saattamista, mikä merkitsee, että se on luonnollisen, selittämättömän, mutta ilmauksissaan ilmiselvän kasvamisvoiman tielle sattuvien esteiden poistamista, suotuisimpien olosuhteitten luomista itsestään tapahtuvalla kasvamiselle (KM, 18).

Sitaatti osoittaa, että Hollo määrittelee kasvatuksen hyvin eksplisiittisesti. Kasvatus on ”kasvatusvoiman tielle sattuvien esteiden poistamista”. Se on ”kasvamaan saattamista”. Hollo antaa ymmärtää, että kasvattaja on tekijä ja kasvatus se toimi, joka ikään kuin korjaa ja paikkaa itsestään tapahtuvaa kasvamista – sanalla sanoen, luo sille suotuisampia olosuhteita. Määritelmän yhteydessä jää kuitenkin määrittämättä, mikä on se, joka kasvaa? Vastaus kysymykseen on kuitenkin selvä. Hollon mukaan se, mikä kasvaa, on elämä sellaisenaan, paljas elämä, joka ylittää tietoisien ja ei-tietoisien väliset erot. Hollon mukaan ”elämä on yksi, haarautuva, mutta jakamaton (amebasta ihmiseen)” (SV, 100). Tai kuten hän toisessa yhteydessä analogisesti esittää: ”On lento, mutta ei nuolta” (SV, 118). On siis elämä, joka runsaudessaan ja spontaaniudessaan kasvaa, mutta tälle kasvulle ei ole olemassa mitään erityistä *telosta* tai suuntaa, joka voitaisiin määritellä sen ulkopuolelta. Kasvamisen voima tai pelkkä kasvamisen tosiasia nimittäin yksilöityy Hollon mukaan jokaisessa kasvatettavassa eri tavoin.

Hollon mukaan kasvatus ei rajoitu ainoastaan kasvaviin ihmisiin, vaan siihen ”vähäisenkin harkinnan osoittamaan seikkaan”, että ”siihen kuuluu mahdollisuuden kannalta katsoen kaikki, mitä tässä todellisuuden maailmassa on kasvavaa, toisin sanoen koko orgaaninen luonto” (KT, 55). Hollo peräänkuuluttaa, ettemme kuitenkaan unohtaisi tämän itsestään selvän seikan vuoksi sitä, ”että yksilöt ovat vain yhteisöjen, suvun ja siis syvimmissä katsannossa yhden ja yhtenäisen elämän ilmennyksiä” (emt.). Hollo ei redusoinut elämää tai kasvamisvoimaa, biologian, psykologian, psykofysiologian tai ylipäänsä minkään erityistieteen kuvaukseen. Hollolle elämä oli muutakin kuin fysikaalis-kemiallista tai psykologisista. Elämään sisältyy Hollolle myös sielullinen ja kosminen tai ”universaalinen elämä”, kuten Taneli (2012, 87) esittää. Hollo, joka oli vaikuttunut henkítieteellisestä perinteestä, kirjoittaakin päiväkirjamerkinnöissään seuraavasti:

Väitetään varsin yleisesti, että ihmisen kokonaishahmoa hänen persoonallisuuttansa, määrää kaksi tekijää: sukuperintö ja ympäristö [...] Laskuista jää pois tekijä, joka täytyy katsoa keskeiseksi, nimittäin tietoinen, ainutlaatuinen itseys saadun perinnön, ympäristövaikutusten ja myös oman minän muovaa-jana. (SV, 196–197.)

Tässä Hollo selvästi seuraa henkítieteellistä pedagogiikkaa, joka korostaa kasvatustieteen tarvetta ylittää naturalistiset lähestymistavat. Aiemmin päiväkirjamerkinnöissään Hollo puolestaan puolustaa kasvatuksen, tai tarkemmin ilmaistuna kasvatustieteen asemaa muihin elämäntieteisiin: ”Luulevat ylenneensä kasvatustieteeseen biologian ja psykologian avulla Todellisuudessa on vajottu kasvatustieteen alapuolelle, luonnontieteeseen” (PK, 109). Hollolle kasvatustieteen oli jotain luonnontieteitä ”korkeampaa”. Kasvatustieteen ei ota kohteekseen homogeenista ja deterministisesti kasvavaa elämää, vaan elämän, joka on yksi ja sellaisenaan määrittämätön, mutta joka yksilöityy jokaisessa ihmisessä eri tavoin. Kasvatustieteellä on myös oma erityinen tutkimuskohteensa, kasvatus suhteellisen itsenäisenä elämänmuotona (*Lebensform*). Tämä *sui generis*, kasvatuksen suhteellisen itsenäisen elämänmuoto, takaa Hollon mukaan kasvatustieteen itsenäisyyden ja erottaa kasvatustieteen esimerkiksi psykologiasta, filosofiasta ja biologiasta.

Foucault’n ihmistieteiden historian valossa Hollon ajattelussa voidaan havaita modernille epistemille tyypillinen sisäinen vastakkainasettelu. Positivistisesta näkökulmasta elämä voidaan ymmärtää osana evoluutiohistoriaa; tällöin inhimillistä kasvua ohjaavat samat voimat kuin muutakin elollista luontoa. Niinpä sitä voidaan kuvata luonnontieteiden käsittein ja menetelmin. Henkítieteellisestä näkökulmasta positivismi puolestaan edustaa reduktionismia, jossa ihmiselämän erityisyyttä, arvokkuutta ja moninaisuutta ei ymmärretä. Fou-

cault'n provokatiivisen näkemyksen mukaan sekä henkítieteissá että positivismissá on kuitenkin molemmissa kyse siitä, että elämä on sekä tiedon kohde että tämän tiedon perusta sikáli kun ihmistieteellinen tieto on osa elámää. Siksi elámää koskeva tutkimus kurottaa kohti omia mahdollisuusehtojaan, jotka kuitenkin jäävät aina kokonaan paljastumattomaksi salaisuudeksi. Tästä seuraa myös, että elámán erityiset muodot, kuten inhimillisen elámán arvokkuus tai yksilölliset ilmentymät, jäävät aina vaille tiedollista perustaa. Siksi Hollonkin ajattelu on "yhá uudelleen alkavaa kysymistä sen selvittämiseksi, kuinka ajattelu voi asustaa muualla kuin tässä ja kuitenkin niin lähellä itseään – kuinka se voi olla ei-ajattelevan joukossa" (Foucault 2010, 302–303). Hollon edustama henkítieteellinen lähestymistapa jakaa positivismin kanssa myös vakaumuksen siitä, että elämä on luonteeltaan epäpoliittista ja ettei sitä tulisi alistaa sen itsensä ulkopuolisille normeille. Elämä asettaa itse omat päämääränsá, oli kyse sitten tilastollisesti mitattavista normaaliuden muodoista tai sielullisen elámán luovasta pyrkimyksistä ylittää itsensä.

Kasvatuksen omalakinen maailma

Hollon mukaan sana "kasvattaa" on faktiivijohdannainen vartalosanasta "kasvaa" ja se merkitsee samaa kuin "saattaa kasvamaan" (KM, 18). Kasvamaan saattaminen ilmentää tässä mielessá kasvatuksen asettamista elámán palvelijaksi: suotuisimpien olosuhteiden luomista spontaanille ja selittámättömälle kasvamisvoimalle. Mutta mitä kasvatus sitten Hollolle tarkoittaa ja kuinka se palvelee elámää? Kasvatus on Hollon (KT, 99) mukaan ensinnákin erotettava opettamisesta:

Erääná opetusta ja kasvatusa toisistaan erottavana piirteená voidaan vielä mainita, että opetus, samoin totuttaminen, kohdistuu johonkin yksityiseen olemuksen puoleen, kasvatuksen sitávastoin táhdátessá aina koko ihmisen kasvattamiseen.

Tässä kasvatus ei hyödynná mekaanisesti kasvatustieteellisiä teorioita, vaan kasvattajan toiminta on "vaistomaista", "epäteoreettista" ja "käytännöllistä". Kasvatus ei Hollon mukaan tavoittele tätá tai tuota seikkaa tai kykyá ihmisessä, vaan "koko olemuksen yhteistä pohjaa, sitä syvää perustusta, josta kaikki henkisen ja ruumiillisen kasvun monet muodot nousevat" (KT, 44). Hollon mukaan kasvatuksella tarkoitetaan koko kasvamisen maailmaa: siihen kuuluu kaikki, mikä maailmassa kasvaa ja kehittyy sekä missá on elámää. Elámán perustalta syntyy kuitenkin erilaista orgaanista kasvaa, elimellistä elámää, jota pidetään kasvatuksen aitona ja todellisena pohjana. Luontoperäinen, "spontaani ja selittámätön" kasvu tai kasvamisen voima kaipaa tietoista ohjausta. Kuitenkaan, kuten Hollo (IK, 15) peráánkuulluttaa, yksikáán järkevá kasvattaja ei:

[...] käy alinomaá penkomaan istuttamansa puun juuria, taivuttelemaan ja taittelemaan sen oksia ja latvaa, hypistelemáán lehtiá. Hän luottaa mullan, valon ja lámmön sekä virkistáván sateen vaikutuksiin ja luottaa kasvin elimistössä piilevään kasvuvoimaan.

Hollon näkemyksessä voidaan Ojakankaan (1997, 109–111) mukaan náhdá tietynlainen kádenojennus luonnolle Hollon ajattellessa, että kasvatuksen pitää aina pyrkiá lähelle luontoperáisen kasvatuksen muotoa. Itse asiassa juuri "taivuttaminen" ja "taitteleminen" olivat niitä toimia, joilla kasvatettavaa oli aiemmin ohjattu kohti tiettyá siveellistä ja historiallista elámánmuotoa. Ojakangas (1998) kuvaa tätá muutosta taivuttamisesta ja taittelmisesta kohti piilevään kasvuvoimaan luottamiseen seuraavasti:

[...] *modernin pedagogiikan lähtökohtana on ollut lapsi itse hänen vapaasti kehittyvä luontonsa, elämän sellaisenaan auki laskostuminen jonka suhteen kasvattajan on tullut noudattaa häiritsemättömyyden vaatimusta tai olla korkeintaan vain esiin kutsuja.*

Hollo on Ojakankaan määritelmää mukaillen selkeästi moderni pedagogi. Vaikka kasvatusta oli Hollolle ensisijaisesti ”kasvamaan saattamista”, kasvamisvoiman eteen astuneiden esteiden korjaamista, ja vaikka Hollolle tämä ”saattaminen” yksilöityi jokaisessa kasvatettavassa eri tavoin, on kasvatuksella myös kaikkia kasvatettavia yhdistävä *telos*:

[...] *kasvattavaa toimintaa, kasvatuksen maailmalle luonteenomaista toimintaa on luonnollisen kasvamisen auttaminen, niin että se pääsee saavuttamaan muodon, johon se oman olemuksensa sisäisten lakien mukaan pyrkii, ja että samalla elämän hyöky säilyy yhä kyllin voimakkaana voidakseen johtaa jokaista saavutettua muotovaihetta kauemmaksi, yhä täydellisempään, yhä ideaalisempaan saavutukseen (KM, 21).*

Kuten Taneli (2013) esittää, Hollon näkemys kasvatuksen päämääristä näyttää edellyttävän kahta vastakkaisilta vaikuttavaa tekijää. Toisaalta on yleinen kasvamisvoima, joka on kaikkialla läsnä ja jonka manifestaatiota kaikki kasvu on. Toisaalta on jokaisen yksilön ”oma olemus”, johon kasvatusta sisäisten lakien mukaan pyrkii. Tästä syystä kasvatukselle on Hollon mukaan omien sisäisten päämääriensä lisäksi ”oma maailmansa”:

Kasvatuksen maailma on tosiaan oma maailmansa. Sillä on oma pohjansa, kasvaminen, kasvu. Tämän maailman käsittää monien muiden maailmojen optiikka: yleinen elämäntähtämys, oikeus, etiikka jne. Mutta sillä on omakin optiikkansa, joka tarkastelee sitä omana erityisenä kohteenaan, ei keinona sen itsensä ulkopuolisiin päämääriin. (SV, 48.)

Kasvatuksen maailmalla on Hollon (emt.) mukaan välineetön ja itseisarvoinen luonne: se ei ole keino ulkopuolisiin päämääriin, kuten politiikkaan. Kasvatuksella on siis oma sisäinen luonteensa, jota se pyrkii noudattamaan, ellei sitä ole välineellistetty muita elämän osia alueita palvelemaan. Mistä tämä kasvatuksen oma, autonominen maailma sitten muodostuu? Siitä, että ”sillä on oma pohjansa”: kasvu, kasvamisen spontaani ja selittämätön voima. Tämä takaa Hollon mukaan sen, ettei kasvatusta valjasteta vallankäytön tai politiikan päämääriin. Kasvatusta ei Hollon mukaan nimittäin käsittele elämää vallan ja vallitsemisen kautta. Pikemminkin se antautuu elämälle ja kasvamiselle vapaaehtoisesti, ja juuri tämän vuoksi kasvatusta ei ole tuomittu välineen asemaan. Tässä avautuu jo edellä henkityhteellisen pedagogiikan yhteydessä kuvattu jännite: elämä kaikessa arvokkuudessaan ja laajuudessaan nousee jopa politiikan yläpuolelle. Mutta juuri tällä tavoin siitä voi tulla myös politiikan ydin (ks. Agamben 2004): se periaate, joka jakaa kasvatusta ja opetuksen muodot sitä myötäileviin ja sen vastaisiin muotoihin. Kuvaamme seuraavaksi tarkemmin tätä elämänpolitiikkaa.

Elämän politiikka Hollon ajattelussa

Ojakangas (1997) on tutkimuksessaan pedagogisen vallan historiasta soveltanut biopolitiikan tematiikkaa esittäen 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen sijoittuvan siirtymän siveellisyyteen pyrkivästä kurista kohti modernia, sopeuttavaa ja normalistavaa pedagogista valtaa. Siveellisyyteen, tiettyyn historialliseen elämänmuotoon tähänneen kurin ajattelijana *par excellence* on filosofi J. V Snellman, joka painotti kasvatusta koskevan tiedon yhteyttä

perinteeseen sekä perheen vuosisataisten tapojen arvovaltaa. Sopeuttavan ja normaalistavan pedagogisen vallan edustaja oli suomalaisen kansakoulun isä Uno Cygnaeus, joka oli valmis kuuntelemaan kasvatuksen asiantuntijoita ja viemään lapsuuteen kohdistuvan tieteellisen tiedon kodin kynnyksen yli. (Emt.)

Kysymys edellä kuvatun paradigman muutoksen kohdalla on paitsi kasvatuksen käytäntöiden, mutta myös sen päämäärien kohdalla. Snellmanille kasvatuksen viitekehys oli tietty historiallinen elämänmuoto. Tämän kautta lapsi voidaan kasvattaa vapaaksi: hän on vapaa ja siveellinen sisäistettyään perinteen ja ylitettyään itsekkäät, luonnolliset pyyteensä toimintansa ohjaajina. Tällöin ihminen pystyy toimimaan valtiollisesti eli koko kansakunnan edistystä silmälläpitäen ja ylittäen edeltävän kulttuuriperinnön. Modernille pedagogiikalle kasvatuksen päämäärät ja muodot taas sanelee yleinen elämän normi, joka kuitenkin Hollon ajattelussa jää salaisuudeksi ja yksilöityy jokaisessa kasvatettavassa eri tavoin. Paradigman muutos ei tarkoittanut Ojakankaan mukaan kuitenkaan kasvatuksellisen vallan katoamista, kuten modernit pedagogit tapasivat esittää, vaan uudenlaisten valtamekanismien syntyä, joissa elämä sellaisenaan tuotiin välittömän sosialisointin myötä yhteiskuntapolitiittisen interventioiden lähtökohdaksi ja päämääräksi. (Ojakangas 1997; Saari, Salmela & Vilkkilä 2014.)

Hollo on, kuten olemme edellä todenneet, moderni pedagogi suhteessa edellisiin huomioihin. Hollolle kasvatus oli elämänvoimien palvelemista, ei niinkään elämän taivuttamista tai taittelemista tiettyyn siveelliseen, historialliseen elämänmuotoon. Siinä missä esimerkiksi Snellmanille elämässä sinänsä – olkoon se kuinka spontaania tai selittämätöntä tahansa – ei ollut mitään kunnioitettavaa, muodostaa Hollo tästä pelkämästä elämisen tosiasiaista, sen kunnioittamisesta, pyhydestä ja palvelemisesta, koko kasvatusajattelunsa lähtökohdan. Agambenin (2004) mukaan elämä määrittelemättömänä ja kätkeytyneenä premissinä muodostaa kuitenkin lähtökohdan sille, että pelkämästä elämisen tosiasiaista voidaan erottaa jotain selkeää kuin inhimillinen elämä, paljas elämä, poliittinen elämä ja niin edelleen. Määrittämättömään tätä länsimaisen ajattelun alkuperäistä (biopoliittista) luonnetta, Agamben (2004, 13, käännös EH & AS) kirjoittaa:

Ensimmäinen ja ohjaavin havainto jonka jokainen elämän käsitettä tutkiva joutuu tekemään, on ettei elämää määritellä koskaan sellaisenaan. Ja juuri tästä syystä käsite joka säilyy määrittelemättömänä, tulee artikuloitua siinä luultujen erottelujen kautta [...] On kuin kaikki tapahtuisi kulttuurissamme niin, että elämä on jotain mitä ei voida määritellä sellaisenaan, mutta tästä huolimatta – tai juuri tästä syystä – sen täytyy jatkuvasti artikuloitua ja jaksautua.

Agambenille juuri tämä elämän mysteeri, sen pysyminen kätkeytyneenä, mahdollistaa sen, että pelkämästä elämisen tosiasiaista voidaan erottaa normatiivisia elämänmuotoja, kuten hyvä elämä ja poliittinen elämä. Tässä suhteessa onkin huomionarvoista, että juuri Hollo, joka painotti ajattelussaan palaamista perimmäisten kysymysten äärelle (”mitä on kasvatus”), ei nähnyt kasvatuksen teorian kannalta lainkaan merkityksellisenä sitä, ”että kasvaminen saattaa jostakin toisesta näkökulmasta ilmetä suurena ja vaikeasti selitettävänä ongelmana”. Hollon mukaan kasvatuksen teoria voi itse asiassa ”kokonaan syrjäyttää kysymyksen, mitä kasvaminen ja elämä yleensä itsessään ovat, sille on täysin riittävä elävän ja kasvavan elämän todellisuus sellaisena kuin se välittömästi havaitaan”. (KT, 55–56.) Hollon mukaan ”kasvamista”, sitä elämänvoimaa, jota kasvatuksen tulisi palvella, voidaan siis ”pitää selviönä” (KT, 56).

Hollolle on tarjottu roolia kasvatuksen itseisarvoisen luonteen puolustajana. On esitetty, että Hollo tunnisti kasvatuksessa jotain välineetöntä, sellaista mikä takaa kasvatuksen omalakisien luonteen ja näin mahdollistaa sen erottamisen esimerkiksi politiikasta tai poliittisesta (ks. Taneli 2012 & 2013). Hollon kenties kunnianhimoisin tavoite olikin artikuloida kasvatukselle oma maailmansa, joka takaisi sen autonomisuuden suhteessa muihin maailmihin, kuten politiikkaan tai talouselämään. Hollo pyrki näin muodostamaan näkemyksen kasvatuksesta, johon ei sisältyisi kasvatusta välineellistäviä päämääriä, eikä myöskään, kuten Taneli (2013, 6) esittää, valtaa. Hollon mukaan kasvatuksen identiteetti on vaarassa kadota, mikäli sitä pidetään vain muiden isojen elämänalueiden – politiikan, talouselämän, uskonnon tai taiteen – palvelijana (KM, 37). Siinä missä muut elämänalueet tarkastelevat maailmaa aina tietystä ja rajatusta näkökulmasta käsin, kasvatuksen kohde on koko elämä, sen runsaudessa ja kasvussa (KM, 38).

Se, mihin Hollo perusti pyrkimyksensä määrittellä kasvatusta välineettömänä toimintana, oli kasvatuksen asettaminen palvelemaan elämää, selittämätöntä ja spontaania kasvamisvoimaa. Kuitenkin, kuten olemme esittäneet, tämä kasvamis- ja elämisvoima ei ole ylihistoriallinen tai neutraali, vaan pysyessään kätkeytyneenä mahdollistaa elämän politisoitumisen. Agambenin (2004) kuvaamasta näkökulmasta Hollon ajattelun taustalla oleva elämä on ”yksi”, jonka ajattelemisen ei ole kasvatuksen luonteen määrittelyn kannalta olennaista, mutta joka toisaalta mahdollistaa elämän aktualisoitumisen jokaisessa kasvatettavassa eri tavoin ja eri mitoin.

J. A. Hollon kasvatusajattelu, ja erityisesti siinä esiintyvä elämän käsite asettuikin mielenkiintoiseen asemaan suhteessa Agambenin kuvaamaan biopolitiikan kahtalaiseen asemaan sekä Foucault'n kuvaamaan moderniin episteemiin. Hollolla elämä saa keskeisen aseman kasvatuksen kohteena sekä sen päämääränä. Elämänvoima on yleinen, ei pelkästään ihmisissä vallitseva periaate, jota kasvatuksessa tulee seurata. Se ilmenee jokaisessa yksilössä eri tavoin. Toisin kuin positivismille, Hollolle elämä jää, ja sen tuleekin jäädä aina salaisuudeksi: sitä ei voida tyhjentävästi koskaan paljastaa tieteellisen tiedon avulla. Siten Hollon voidaan nähdä tiedostaneen ihmistieteisiin liittyvät jännitteet varsin hyvin ja muutaneen niiden puutteet oman ajattelunsa hyveiksi. Positivismissa myös kasvatusta voidaan juuri elämän yleisen normin kautta, redusoida käyttäytymisen hallinnaksi, jossa psykologialla, sosiologialla ja lääketieteellä voi olla keskeinen rooli. Sitä vastoin Hollo näkee, saksalaisen henkítieteellisen pedagogiikan tavoin, että elämän salaisuuden kautta juuri kasvatusta saa verrattain autonomisen aseman yhteiskunnassa.

Tämä ei kuitenkaan tee Hollon kasvatusajattelusta ”vallatonta” (vrt. Taneli 2012 & 2013). Agambenin ja Foucault'n kuvaamasta näkökulmasta käsin Hollon kohdin on kyse biopolitiikasta sikäli kun kasvatusta on hallintaa, joka kohdistuu elämään ja on sen sisäisten normien sanelemaa. Näin kasvatusta biopolitiikkaan valta jää Hollolla anonyymiksi: kasvatusta ei perustu ulkoisiin, kulttuurisiin normeihin, eikä henkilöidy kehenkään. Se ei pakota mihinkään, vaan ”saattaa kasvamaan” kasvatettavan sisältä käsin. Kuitenkaan Hollon ajattelu ei palaudu joidenkin saksalaisten henkítieteilijöiden tapaan alistaa kasvatusta autonomia valtiollisten päämäärien palvelijaksi. Hollon kasvatusta maailma pitää tiukemmin kiinni elämän salaisuudesta – siksi sen sisältämä pedagogisen vallan logiikka on ”liukasta”: se pakenee kaikkia vakiintumaan pyrkiviä muotoja.

Lopuksi

Olemme artikkelissa tarkastelleet J. A. Hollon kasvatusajattelua, ja erityisesti siinä esiintyviä jännitteitä elämän käsitteen kohdin, Giorgio Agambenin ja Michel Foucault'n elämän

kaksijakoisuutta ja poliittisuutta koskevien huomioiden avulla. Analyysimme valossa, Hollon kasvatusteoriaa tarkastelemalla voidaan artikuloida ja muotoilla uudelleen kysymys kasvatuksen biopolitiikasta. Biopoliittinen valta ei kohdistu pelkästään biologiseen elämään, vaan kattaa myös kasvun henkiset muodot. Näin ollen esimerkiksi henkیتieteellisen kasvatusteorian naturalismille ja positivismille vastakkaiset näkemykset eivät asetu yksiselitteisesti pedagogisen vallankäytön ulkopuolelle. Lisäksi analyysimme valossa voidaan esittää, että silloin kun Hollon kuvaama elämä muodostaa perustan kasvatuksen autonomisuudelle ja epäpoliittisuudelle, ollaan mitä suurimmassa määrin tekemisissä biopolitiikalle tyypillisen tiedon ja vallan sommitelman kanssa.

Tätä voidaan lähestyä Foucault'n ja Agambenin valta-analyysien valossa kahdesta eri näkökulmasta. Kuten olemme tuoneet esille, Agamben jakaa Foucault'n huomion siitä, että länsimaisissa yhteiskunnissa valta ja poliittinen hallinta koskettavat nykyään enenevässä määrin ihmistä elävänä ja biologisena olentona. Kuitenkin siinä missä Foucault'lle tässä oli kyse modernista, 1700-luvulta alkunsa saaneesta ilmiöstä, Agambenille elämään sinänsä kohdistuva biopoliittinen valta tarkoittaa *suvereenin* perustavaa tekoa, joka on tavalla tai toisella määrittänyt aina länsimaisen poliittisen hallinnan historiaa (ks. esim. Ojakangas 2005). Hollon kasvatustieteen voidaankin lähestyä – siinä määrin kuin olemme sitä artikkelissa tarkastelleet – tämän logiikan kautta: vallan muodon mahdollistajana, joka kohdistuu elämään jättäen itse käsitteen – Hollon tapauksessa eksplisiittisesti – määrittelemättä. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että Hollon ajattelussa sinänsä olisi välttämättä kyse modernista väestöön kohdistuvasta biopolitiikasta taikka Agambenin kuvaamasta suvereenin perustavasta teosta, joka on määrittänyt länsimaisen poliittisen hallinnan historiaa aina klassisesta Kreikasta saakka. Hollon ajattelu kuitenkin noudattaa elämän käsitteen kohdin tätä samaa logiikkaa muodostaen näin ainakin mahdollisuuden kasvatuskäytäntöjä koskevalla biopoliittiselle vallalle. Juuri tästä syystä Hollon ajattelua ei voida yksioikoisesti asettaa politiikan tai *poliittisen* ulkopuolelle.

Toisaalta taas Hollon ajattelun tutkiminen historiallisena tapausesimerkkinä kuvaa osuvasti kasvatustieteen historiallista ilmentymää, jossa elämä muodostaa Foucault'n kuvaaman modernin epistemen sekä Agambenin kuvaaman ”elämän mysteerin” mukaisen kaksijakoisen luonteen. Tässä mielessä Hollo-tulkintamme tuo myös esille piirteitä, joita Foucault ei itse juurikaan käsitellyt *Sanat ja asiat* -teoksessa: empiirisen ja transsendentaalisen kaksoisroolin hengentieteissä ja elämänfilosofiassa. Hollon ajattelussa elämä ja siihen läheisesti kytkeytyvä kasvamisen voima on jotain, mitä ei voida koskaan määritellä sellaisenaan mutta joka toisaalta säilyy aina ajattelun perustana. Tähän jännitteeseen Hollo puolestaan perustuu näkemykseen kasvatuksen omalakisesta maailmasta, jonka avulla hän pyrki määrittelemään kasvatuksen välineettömäksi, politiikasta vapaana elämänalueena.

Painetut lähteet

- Hollo, Juho A. 1927. Kasvatuksen maailma. Ynnä muita tutkielmia. Porvoo: WSOY.
Hollo, Juho A. 1927. Kasvatuksen teoria. Johdantoa yleiseen kasvatukseen. Porvoo: WSOY.
Hollo, Juho A. 1931. Itsekasvatus ja elämisen taito. Porvoo: WSOY.
Hollo, Juho A. 1985. Sielun vaellus. Päiväkirjan merkintöjä 1918–1967. Toim. Irina Hollo. Juva: WSOY.

Kirjallisuus

- Agamben, Giorgio 1998. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, Giorgio 2001. *Keinot vailla päämäärää*. Suom. Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Agamben, Giorgio 2004. *The Open: Man and Animal*. Stanford: Stanford University Press.
- Arendt, Hannah 2002. *Vita activa*. Suom. Riitta Oittinen ja työryhmä. Tampere: Vastapaino.
- Ash, Mitchell G. 2013. *Weimar Psychology: Holistic Visions and Trained Intuition*. Teoksessa Peter E. Gordon & John McCormick (toim.), *Weimar Thought: A Contested Legacy*. Princeton University Press.
- Böwadt, Pia Rose 2009. *Education of Life Itself: A Discussion of Lebensphilosophie, Education and Religious Education According to K.E. Lögstrup and O. Bollnow*. Teoksessa Skeie, Geir (toim.), *Religious Diversity and Education: Nordic Perspectives*. Münster: Waxmann Verlag, 69–81.
- Dilthey, Wilhelm 1883/1988. *Introduction to the Human Sciences: An Attempt to Lay a Foundation for the Study of Society and History*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Dreyfus, Hubert L. & Rabinow, Paul 1980. *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, Michel 1998. *Seksuaalisuuden historia*. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel 2010. *Sanat ja asiat: eräs ihmistieteiden arkeologia*. Suom. Mika Määttänen. Helsinki: Gaudeamus.
- Fuchs, Eckhard 2004. *Nature and Bildung: Pedagogical Naturalism in Nineteenth-century Germany*. Teoksessa Daston, Lorraine & Vidal, Fernando (toim.), *The Moral Authority of Nature*. Chicago: University of Chicago Press, 155–181.
- Jokisalo, Jouko 1995. *Kansallissosialismin ideologia*. Kuopio: Snellman-instituutti.
- Kaarttinen, Jyrki 2007. *Kansallissosialistinen kasvatus – pedagogiikkaa vai ”epäpedagogiikkaa”?* *Kasvatus & Aika* 2 (1), 57–72.
- Ojakangas, Mika 1997. *Kasvatus ja auktoriteetti*. Pedagogisen vallan historia Snellmanista Koskenniemeen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ojakangas, Mika 1998. *Kasvatus ja politiikka*. *Niin & Näin* 5 (1) [www-lähde] < <http://netn.fi/node/1344> > (Luettu 12.8.2015).
- Ojakangas, Mika 2005. *Impossible Dialogue on Biopower: Agamben and Foucault*. *Foucault Studies* (2), 5–28.
- Ringer, Fritz 1990. *The Decline of the German Mandarins: The German Academic Community, 1890–1933*. Hanover and London: University Press of New England.
- Saari, Antti 2014. *Oppimiskone*. Teoksessa Saari, Antti, Jokisaari, Olli-Jukka & Värri, Veli-Matti (toim.), *Ajan kasvatus: Kasvatusfilosofia aikalaiskritiikkinä*. Tampere: Tampere University Press, 41–60.
- Saari, Antti, Salmela, Sauli & Vilkkilä, Jarkko 2013. *Governing Autonomy: Subjectivity, Freedom, and Truth in Finnish Curriculum Discourse*. Teoksessa Pinar, William (toim.), *Handbook of International Research in Curriculum – 2nd edition*. New York: Taylor & Francis, 183–200.
- Suoranta, Juha 1996. *Juha A. Hollon neljä elämää*. *Niin & Näin* 3 (2) [www-lähde] < <http://netn.fi/artikkeli/juha-a-hollon-nelja-elamaa> > (Luettu 12.8.2015).

- Taneli, Matti 2010. J.A. Hollon kasvatusteoriasta ja kasvatuksen maailmasta elämänmuotona. *Kasvatus & Aika* 4 (4), 41–56.
- Taneli, Matti 2012. Kasvatus on kasvamaan saattamista. Kasvatusfilosofinen tutkimus J.A. Hollon sivistyskasvatusajattelusta. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.
- Tröhler, Daniel 2011. *Languages of Education: Protestant Legacies, National Identities, and Global Aspirations*. London: Routledge.

YTM, KM Esko Harni toimii väitöskirjatutkijana Tampereen yliopiston kasvatustieteiden yksikössä.

KT Antti Saari toimii tutkijatohtorina Tampereen yliopiston kasvatustieteiden yksikössä.